Un destin în lumea cărţii

Dr. GHEORGHE BULUŢĂ
Biblioteca Centrală a Universităţii
de Medicină şi Farmacie „Carol Davila,"
Bucureşti

În lumea contemporană, a autostrăzilor informaţiei, în care tinerii caută cunoaşterea care îi interesează de la ei de acasă folosind serviciile motoarelor de căutare, când s-a instituit „veghea documentară" şi se recurge la tehnici de informare legate de bibliotecile virtuale, devine greu de înţeles spiritul cărturarului din alte veacuri, al celui din Epoca Luminilor, de exemplu. Merită, de aceea, să readucem în memoria celor de azi ceva din atmosfera unor secole în care informaţiile în bibliotecile, publice sau private, de învăţământ sau de pe lângă diverse instituţii, erau căutate, adunate şi valorificate cu trudă, dar şi cu o pasiune şi o bucurie a lecturii, pierdute azi pentru cei mai mulţi dintre oameni. Contactul cu manuscrisul, cu cartea tipărită şi biblioteca era ne-mijocit, de durată, personalizat – sursă de deliciu intelectual. Se îmbinau un simţ al datoriei cărturarului cu un epicureism rafinat al contactului cu cuvântul scris-tipărit ce pare neobişnuit în lumea contemporană.

Un asemenea exemplu, foarte reprezentativ din toate punctele de vedere, este acela al lui **Gheorghe Şincai** (1754-1816). Format în şcoli confesionale din Transilvania cum erau cele din Cluj, Colegiul reformat din Târgu-Mureş, Gimnaziul piariştilor din Bistriţa, înfiinţate în secolul al XVI-lea, înzestrate cu biblioteci în care unul-două secole se adunaseră tipărituri şi manuscrise din vechile centre culturale europene, Şincai şi-a petrecut viaţa cercetând documente spre folosul său intelectual şi pentru a-şi putea scrie opera. După doi ani de studiu la Târgu-Mureş, în Colegiul fondat în 1557, cu o bibliotecă bogată şi bine gestionată, care acumulase carte din toate domeniile şi după alţi doi ani de învăţătură în limba germană şi retorică, la Bistriţa, este călugărit la mănăstirea Blajului şi predă, pentru şcoala românească de acolo, cursul de retorică şi poetică. Evident că şi biblioteca din Blaj, aşa cum o ştim din primul inventar cunoscut, cel din 1747, i-a folosit lui Gheorghe Şincai ca profesor şi viitor istoric. De-a lungul existenţei sale avea să studieze şi în alte vechi biblioteci precum cele romane – Vaticana, Sopra la Minerva, ad Aracelli, Benedictina şi cea a Colegiului de Propaganda Fide, printre ai cărei custozi s-a numărat. Cronologic urmează Biblioteca Colegiului „Sfânta Barbara" din Viena. Mărturie a travaliului

BDD-A19318 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:13:54 UTC)

său în fondurile acestor biblioteci sunt cele 27 volume manuscrise, ce cuprind documente şi ştiri narative referitoare la istoria poporului român, păstrate azi, legate în trei mari tomuri, în colecţiile Bibliotecii Filialei Academiei Române din Cluj-Napoca. Alte biblioteci, în care a făcut cercetări în cursul numeroaselor sale peregrinări, sunt cele de la Blaj, în timpul directoratului şcolilor naţionale româneşti din Transilvania, Oradea – unde cunoaşte pe Samuil Vulcan, Ioan Corneli, Nicolae Vitez, Ladislau Nagy şi Mihail Tertina, Buda – unde lucrează în diverse fonduri publice, în colecţia de documente şi manuscrise a lui Martin George Kovachich şi în fondul cărţilor din „*crăiasca tipografie a universităţei*", Viena – unde a cercetat documente şi cronici din biblioteca Muzeului Naţional înfiinţat de împăratul Iosif al II-lea, Sinea (sat de lângă Caşovia – Kosice, Slovacia) – unde, în biblioteca familiei contelui Vass, redactează o parte importantă a ***Cronicii*** sale. În anexele discursului său de recepţie la Societatea Academică Română, Alexandru Papiu-Ilarian a alcătuit o listă a autorilor citaţi în ***Cronică***; rezultă că documentarea lui Gheorghe Şincai se bazează pe informaţiile culese din 458 de lucrări.

Ultima din acest şir, dar nu cea din urmă, este biblioteca personală a eruditului român, din care s-au păstrat exemplare cu însemnări în limba latină. Studiată şi reconstituită parţial de Magdalena Tampa, această colecţie a istoricului şi profesorului legat de centrul intelectual de la Blaj, s-a îmbogăţit în anii 1776-1780. Unele cărţi au fost donate de proprietar bibliotecii din „Mica Romă". Ele evidenţiază pentru Gheorghe Şincai „pecetea cercului său de interes" şi anume ponderea literaturii clasice a antichităţii, a gramaticilor, a ediţiilor din epocă. Cum bine a observat Magdalena Tampa, Şincai nu era un bibliofil atras de rarităţi, ci un cărturar al luminilor care căuta informaţia, în mare parte în scop educaţional şi didactic.

În 1803, invitat la o proprietate a lui Ignatie Darabant, episcop unit de Oradea (1790-1805), Gheorghe Şincai a compus o ***Elegie*** în limba latină, publicată în 1804 într-o culegere de versuri îngrijită de poetul Ladislau Nagy sub titlul ***Orodias.*** Timotei Cipariu a republicat textul cu notele însoţitoare ale lui Gheorghe Şincai, în ***Arhivul*** său (1868), iar Teodor A. Naum a tipărit prima traducere în limba română, în ***Gând Românesc*** (1940). ***Elegia*** este un veritabil document al mentalităţii cărturarului luminist, al relaţiilor sale cu cartea, biblioteca şi lumea intelectuală. Lectura şi studiul erau pentru el o sursă de bucurie şi de plăceri, descoperite întîi la Cluj „*în şcolile lui învăţate*" unde „*începui să mă-nvăţ cu dulceaţa lui Febus*". La Bistriţa „ - *cu arta lui Cicerone-mi plăcu să cultiv mai departe a mea minte*", scrie eruditul, pentru a urma cinci ani de studii apoi, la Roma, căreia îi aduce mulţumire „*Căci bibliotecile ei mi-au fost totdeauna deschise. / Din o mulţime de cărţi mi-am luat însemnări fără număr*".

BDD-A19318 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:13:54 UTC)

Studiul în bibliotecile publice şi private romane a fost o bucurie pentru acest învăţat curios şi cu mare putere de muncă. A frecventat, ca şi mai târziu la Viena, fonduri secrete, graţie bunăvoinţei lui Stephanus Borgia, mai târziu cardinal, secretarul Congregaţiei de Propanda Fide („*cu învăţaţi deprins fiind el a-şi petrece tot timpul*"), care a obţinut pentru el aprobarea directă a Papei, pentru a-i înlesni accesul în toate aceste biblioteci şi la lucrări altfel oprite. În ***Cronica*** sa, la anul 1604, Gheorghe Şincai notează referitor la iezuiţi că a citit „*regulile lor cele ascunse şi numai cu mâna scrise, care eu însumi le-am dat, din porunca cardinalului Ştefan Borgia să le lege în cordován roşu întraurit, când eram bibliotecar în colegiul De Propaganda Fide din Roma*". Tot Ştefan Borgia îi semnala tânărului român lucrările în care apăreau menţiuni privitoare la conaţionalii săi, a căror istorie urma să o scrie în urma documentării temeinice.

În ***Elegia*** sa, Gheorghe Şincai avea să noteze că la Roma a cercetat „*mai ales lucruri din codicele manuscrise care-mi ajută la pregătirea Istoriei daco-romane sau valahice, căreia atunci i-am pus temelii foarte solide*".

A urmat o şedere de un an la Viena, unde, scrie el în ***Elegie*** „*am răsfoit manuscrise-o mulţime; deasemeni acolo / Cărţi tipărite – am citit un noian şi ziua şi noaptea / Ca să pot scrie frumos istoria Daciei noastre*". Ajutat şi îndemnat de confraţi – istoriografii unguri Daniil Cornides, profesor şi bibliotecar şi Iosef Benko, victimă a invidiei profesionale ca şi eruditul român, de arhiepiscopul Garampi, nunţiu apostolic la Viena – pentru că întotdeauna a avut relaţii amicale în lumea intelectuală – păstrând legătura cu Ignatie Darabant, a făcut cercetări în continuare pentru marele său proiect istoriografic.

La Viena, aşa cum face cunoscut în notele **Elegiei** din 1803 şi într-o scrisoare din 1804 către Johan Cristian von Engel, Gheorghe Şincai a avut, din partea nunţiului papal, permisiunea scrisă „*de a ceti toate cărţile oprite de orice fel ale autorilor damnaţi şi chiar eretici, pe care să le ţie în secret şi subt cheie ca să nu ajungă în mâinile altora, şi acest lucru i l-a permis cât va trăi*".

Întors în ţară, după alungarea de la Blaj şi ani de peregrinări, s-a bucurat de prietenia profesorului şi prodirectorului Gimnaziului din Oradea, Mihail Tertina, posesorul unei biblioteci la care face referiri în ***Elegie***. Biblioteca acestui transilvănean este astfel descrisă: „*Nepreţuita comoară de cărţi ale lui, el atuncea / Gata şi-n grabă arătatu-mi-a multe şi multe volume / Rare şi ne mai văzute de mine, bogat fiind dânsul / Şi în monede şi-n cărţi şi-n feluri de scrieri şi chipuri, / Ce bibliotecii lui sunt o strălucitoare podoabă*".

Se poate remarca, din ***Elegia*** lui Gheorghe Şincai, un anumit spirit al intelectualilor, laici şi clerici deopotrivă, o solidaritate, o disponibilitate pentru comunicare şi schimb de informaţii, o cordialitate şi o dorinţă de bine, o generozitate în a-şi împărţi şi cunoaşterea, care pare să proiecteze asupra lumii lor o lumină aparent idilică. Aparent şi în mod cert uneori naivă, pentru că iată

BDD-A19318 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:13:54 UTC)

cum apare în ***Elegie*** impresia acestor oameni despre statutul savanţilor din alte ţări. În micul grup de intelectuali de la Oradea se discuta despre Revoluţia franceză, despre „*Frumoasele studii şi despre profesori, / De preţuirea pe care le-o dau străinele naţii*" şi, mai ales, „*Cât e de grasă răsplata ce-o dau învăţaţilor Rusul / şi Bavarezul, odată c-o stare ş-o soartă mai bună / Şi ce mari lucruri pun, încă, la cale Prusacul cu primul / Consul al Franciei pentru ca artele să înflorească*!"

Cum arăta ziua de lucru a unui cărturar român din epoca luminilor povesteşte Gheorghe Şincai într-o scrisoare, din 1804, adresată lui Ioan Corneli. La Buda, în locuinţa sa de la Poarta Vienei (Wienner Thor), deşi îşi câştiga existenţa cu corectura cărţilor româneşti la tipografia universităţii, dedica zilnic mai puţin timp acestei munci („*dacă-i jertfesc mai mult de două ore, tot restul timpului îl consacru naţiunii*"). Matinal, corectează, scrie sau citeşte „*până la opt şi jumătate*", când merge la Pesta pentru studiu („*la ora nouă intrând în vreo bibliotecă, acolo până la douăsprezece citesc mai ales manuscrise, la care foarte greu am avut acces*"). După dejun îşi acordă un scurt interval de relaxare: „*isprăvind pe la ora două masa, o jumătate de oră o dau destinderii sufleteşti plimbându-mă cu unii şi cu alţii*". De la trei la şase este „*din nou în bibliotecă*". Reîntors acasă se apucă „*iar de lucru, până la opt*". Alteori face sau primeşte vizite, fiind „*cunoscut la foarte mulţi, mai ales învăţaţi*". Alergătura zilei se încheie „*la ora opt seara*" cu masa („*mănânc şi beau dacă am ce*") şi cu odihna binemeritată („*la ora zece vin la culcare*").

Desigur, viaţa cărturarului nu s-a consumat numai în biblioteci şi printre colecţionari. A fost o existenţă agitată, itinerantă, cu tensiuni, cu primejdii, o viaţă oarecum chiar aventuroasă prin conflictele în care a fost implicată. În dimensiunea ei pur savantă, însă, a fost reprezentativă pentru ceea ce însemnau cunoaşterea, studiul, biblioteca şi sursele de informare în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, când sistemul de valori al epocii punea lumina cărţii pe un loc privilegiat.

BIBLIOGRAFIE

❖ Gheorghe Buluţă, ***Scurtă istorie a bibliotecilor din România***. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2000.

❖ Constantin Mălinaş, ***Contribuţii la istoria iluminismului românesc din Transilvania. Ioan Corneli (1762-1848)***. Oradea: Biblioteca Judeţeană „Gheorghe Şincai" Bihor, 2003.

❖ Giorge Pascu, ***Istoria literaturii române din secolul XVIII. Epoca lui Clain, Şincai şi Maior***. Iaşi: s.n., 1927.

BDD-A19318 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:13:54 UTC)

❖ Magdalena Tampa, ***Informaţia unui cărturar iluminist : cărţi din biblioteca lui Gheorghe Şincai.*** În ***Biblioteca şi cercetarea***, XIII, 1989, p. 239-246.

❖ Mircea Tomuş, ***Gheorghe Şincai: viaţa şi opera***. Bucureşti: Editura Minerva, 1994

❖ Gheorghe Şincai, ***Cronica românilor***. Ediţie îngrijită de Florea Fugariu. Prefaţă, tabel cronologic şi note de Manole Neagoe. 3 vol. Bucureşti: Editura Minerva, 1978.

A Destiny in a World of Books

Abstract

Gheorghe Şincai is a representative example of what we may call „a man of his age." Through his beliefs, his activity and works, he became some kind of a „datum point" of Romanian Enlightenment.

Şincai spent a lot of his time reading the collections of different famous librairies, such as the Italian Sopra la Minerva, Vaticana, Benedictina etc., but also the books that he could find at the Library of „Santa Barbara" College from Vienna and, of course, the books, documents and manuscripts that could be found in Romanian librairies – private, or those of some educational institutions. As it was expected, he had a library of his own; M. Tampa, who studied it, considered that it emphasised his domains of interest.

Şincai speaks about the role the library and books have played in his life in one of his works, ***Elegia***; he used to spend almost all day long in librairies reading what the others were not interested to read, finding something in order to help his people.

BDD-A19318 © 2004 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:13:54 UTC)